

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพุทธเจดีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัย : เจ้าอธิการหนูชิต สิริคุตโต (คำปูน)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน, ผศ.ดร., พธ.บ., M.B.A., Ph.D.(Pali)

: รศ. สมหมาย ชินนาค, วท.บ.(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา),

มน.ม. (มนุษยวิทยามหาบัณฑิต)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่สำคัญ ๓ ข้อ ประกอบด้วย ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์ในจังหวัดอุบลราชธานีและ ๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อการปฏิบัติบูชาพุทธเจดีย์ของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมายสำคัญ ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นคติความเชื่อที่มีต่อการบูชาพุทธเจดีย์สมัยพุทธกาลในฐานะเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้าซึ่งแนวจารีตถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะมีความเชื่อถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าทุกอย่างมีฐานะเทียบเท่าพระพุทธเจ้าการแสดง ความเคารพนับถือต่อพุทธเจดีย์เท่ากับการได้แสดงออกต่อพระพุทธเจ้าในทางกลับกันการประพตฺในทางเหยียดหยาม ไม่เคารพ ก็มีผลเช่นเดียวกับการปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าเช่นกันจึงเกิดการมีขั้นตอนพิธีกรรมเกิดขึ้นในการบูชาพุทธเจดีย์สมัยพุทธกาลเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก อาทิเช่น พิธีกรรมการบูชาด้วยดอกไม้เครื่องประดับและเครื่องสักการะต่างๆ และพิธีกรรมการปฏิบัติบูชาด้วยการกล่าวสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และการน้อมใจให้เลื่อมใสในพุทธเจดีย์

ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี เช่น พระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ วัดพระธาตุหนองบัว ประชาชนมีความเชื่อและมีความศรัทธาต่อองค์พระบรมธาตุในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดพิธีกรรมในการบูชา เช่น การบวงสรวงพระธาตุ การบูชาด้วยดอกไม้เครื่องหอม การทำประทักษิณด้วยการเวียนขวาในวันสำคัญต่างๆทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ในส่วนของเจดีย์พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล วัดดอนธาตุ และเจดีย์หลวงพ่อบุชา สุภทโท วัดหนองป่าพง ประชาชนมีความเชื่อในความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของท่านจึงเกิดพิธีกรรมต่างๆที่สำคัญเพื่อเป็นการน้อมบูชาระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน อาทิเช่น การบูชาด้วยดอกไม้เครื่องหอมด้วยการทำประทักษิณเวียนขวา ๓ รอบ ระลึกถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และระลึกนึกถึงคุณความดีทั้งหลาย ทั้งนี้ทางวัดได้มีการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเพื่อบูชาคุณของท่านเป็นประจำทุกปีเพื่อให้เหล่าศิษยานุศิษย์ได้เกิดความรักและสามัคคีในหมู่คณะรวมถึงการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนสำคัญที่ท่านนำพาประพฤติปฏิบัติครั้งยังมีชีวิตอยู่

คุณค่าของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อการปฏิบัติบูชาต่อพุทธเจดีย์ของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือประโยชน์จากการปฏิบัติบูชาต่อเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุสาวกธาตุของพระพุทธเจ้ากับเหล่าพระสาวกในสมัยพุทธกาลและพระมหาเถระที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี เช่น พระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ วัดพระธาตุหนองบัว เจดีย์พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล และเจดีย์หลวงพ่อบุชา สุภทโท เพราะฉะนั้น คุณค่าสำคัญที่มีต่อการปฏิบัติบูชาต่อพุทธเจดีย์ของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย คุณค่าสำคัญที่มีต่อทางพระพุทธศาสนา คือ ด้านความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ด้านจิตใจและด้านหลักธรรม ในส่วนของคุณค่าสำคัญที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย คือ ด้านความสามัคคี ด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ด้านวิถีการดำเนินชีวิต ด้านการศึกษา และด้านประเพณีและวัฒนธรรม

Thesis Title : The Belief and Ritual of the Buddhists to the Stupas in Ubonratchathani Province

Researcher : Chao Atikan Noochit Sirigutto (Kamphoon)

Degree : Master of Arts (Buddhism Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Phra Kru Dhammathornsiriwat Sirivwathano, Ph.D.
B.A., M.A.(Soc.), Ph.D. (Pali)

: Assoc. Sommai Chinnak, B.Sc.(Sociology and Anthropology)
M.A.(Anthropology)

Date of Graduation : 19 March 2016

Abstract

The present research has undertaken to reach the three predominant purposes: 1) to study the beliefs and ritual in worshipping Buddhist stupas as stated in Buddhist scriptures 2) to study the beliefs and ritual on worshipping Buddhist stupas in Ubonratchathani province and 3) to study the value of worshipping Buddhist stupas practiced by Buddhist in Ubonratchathani province. The qualitative research and field research have been spelt out in the study in accordance with the scrutinizing of the following materials viz. the Tipitaka-Pali Buddhist scripture, the Commentary, Books and the previous works done by various scholars along with interviewing the following predominant samples; the monks, the community's leader and other related samples chosen for the study.

Findings of the study

It has been found that the beliefs and ritual on Buddhist stupas worshipping in Buddhist scriptures have become the cultural norms for the worshipping of the Buddhist stupas in the past as the stupas itself has been of the representative of the Buddha. According to Buddhist custom, the stupas has been recognized as the symbol of the Buddha and being the representative of the Buddha as well. Moreover, to respect the stupas means as devoting to the Buddha, on the other hand, the impolite manner expressed to the stupas has been mentioned as expressing to the Buddha. Thus the specific ritual of worshipping Buddhist stupas has been set on in the past for devoting respectfulness to the Buddha and his disciples,

for example, the offering of flowers, the offering of decorated objects, the practicing of paying homage to the Buddha and the Triple Gem with offerings and praying particularly in devoting to the stupas.

However, the beliefs and ritual on worshiping Buddhist stupas in Ubonratchathani province have been respected by the people as a holy stupas, for example, Prabarommatatchedi Srimahapho in Wat PhratatNongbou etc. The following rituals have been arranged for worshiping the stupas viz. conducting offering to the stupas, offering the decorated objects with flowers, the candlelit possession in the Buddhist important days etc. Furthermore the museum of Phra Ajan Sao Kantasilo, Wat Dontat and Phra Ajan Cha Subhaddo, Wat Nong Pa Phong have been recognized by the perfect practicing of both the masters. Meanwhile the important rituals arranged for expressing gratitude to the two masters were as follow: offering decorated objects with flowers, making the three rounds of clockwise walking, realizing the Triple Gem and all kinds of virtue. Then the annual Dhamma practicing program has been arranged by the temple the followers of both masters to express gratitude to the masters in accordance with cultivating loving-kindness and unity for the disciples, and realizing following the two masters' teachings.

To sum up, the value of practical worship on Buddhist stupas of Buddhist in Ubonratchathani province has represented the advantages in many ways in particular the practical worshiping of the stupas contained the Buddha's relics, the disciple's relics and the relic of the senior monks in Ubonratchathani province, for instance, Phrabarommatatchedisrimahapho at Wat Phratat Nongbou, the museum of Phra Ajan Sao Kantasilo and the museum of Phra Ajan Cha Subhaddo. Therefore, the value of practical worshiping in Buddhist stupas of Unbonratchatani Buddhist can demonstrated as the following details viz. the belief and ritual, mental setting, Buddhist ethics, on the other hand, the value of the development toward Thai society has consisted of the areas viz. unity, economy and tourism, the ways of living, education, and tradition and culture.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงสมบูรณ์ไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณพระมหาทวี มหาปัญโญ, ผศ. ดร. ประธานตรวจสอบวิทยานิพนธ์ พระครูธรรมธะศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน, ผศ.ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ รศ.สมหมาย ชินนาค อาจารย์ที่ปรึกษา และดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินธรมณี, ดร.เป็นอย่างยิ่งที่กรุณาเมตตาและอนุเคราะห์แก่ผู้วิจัยเป็นผู้เชี่ยวชาญกรุณาตรวจสอบ แก้ไข พิสูจน์ตัวอักษรทางภาษาเพื่อให้ถูกต้องตามหลักภาษา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์เมตตาและสละเวลาอันมีค่าของท่าน ในการให้การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ทุกท่าน จึงขออนุโมทนาในจิตอันเป็นกุศลในครั้งนี้ด้วย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา เจ้าหน้าที่ห้องสมุดและเพื่อนนิสิตปริญญาโท รุ่นที่ ๘ ทุกรูป/คน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ที่เอื้อเฟื้อสถานที่อำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล ให้คำปรึกษาทั่วไปและคอยสนับสนุนเป็นกำลังใจในการทำวิจัยในครั้งนี้จนสามารถสำเร็จลุล่วงด้วยดี

สุดท้ายนี้คุณค่าและประโยชน์อันเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้วิจัยจึงน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คือ คุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติสนิท มิตรสหาย ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจงดลบันดาลให้ทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือและอนุเคราะห์ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้มีสุขภาพแข็งแรงประสบแต่ความสุขความเจริญยิ่งขึ้นไปด้วยกันทุกท่านทุกคน เทอญ

เจ้าอธิการหนูชิต สิริคุตโต (คำปุน)

๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๓
บทที่ ๒ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา	
๒.๑ แนวคิดสำคัญที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรม	๑๔
๒.๑.๑ บริบทสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อ	๑๔
๒.๑.๒ บริบทสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรม	๑๗
๒.๑.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรม	๒๐
๒.๒ ความเชื่อที่มีต่อการบูชาพุทธเจดีย์	๒๒
๒.๒.๑ ความเชื่อที่แสดงออกถึงการระลึกถึงพระพุทธเจ้า	๒๒
๒.๒.๒ ความเชื่อที่แสดงออกถึงการบูชาบุคคลที่ควรบูชา	๒๓
๒.๒.๓ ความเชื่อที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ	๒๓
๒.๒.๔ ความเชื่อที่แสดงออกถึงการนำพุทธคุณและพุทธธรรมมาพัฒนาตนเอง	๒๓
๒.๒.๕ ความเชื่อที่แสดงออกถึงการลดทอนกิเลส	๒๔
๒.๓ พิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์	๒๔
๒.๓.๑ แนวคิดสำคัญที่มีต่อพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์	๒๕

๒.๓.๒ รูปแบบสำคัญที่มีต่อพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์	๔๙
๒.๔ สรุป	๖๑
บทที่ ๓ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพุทธเจดีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี	
๓.๑ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ วัดพระธาตุหนองบัว	๖๒
๓.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์	๖๒
๓.๑.๒ ความเชื่อที่มีต่อการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์	๖๙
๓.๑.๓ พิธีกรรมที่มีต่อการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์	๗๕
๓.๒ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาเจดีย์หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล วัดดอนธาตุ	๗๗
๓.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเจดีย์หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล	๗๗
๓.๒.๒ ความเชื่อที่มีต่อการบูชาเจดีย์หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล	๘๖
๓.๒.๓ พิธีกรรมที่มีต่อการบูชาเจดีย์หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล	๘๙
๓.๓ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาเจดีย์หลวงพ่อบุชา สุภทโท วัดหนองป่าพง	๙๐
๓.๓.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเจดีย์หลวงพ่อบุชา สุภทโท	๙๐
๓.๓.๒ ความเชื่อที่มีต่อการบูชาเจดีย์หลวงพ่อบุชา สุภทโท	๑๐๒
๓.๓.๓ พิธีกรรมที่มีต่อการบูชาเจดีย์หลวงพ่อบุชา สุภทโท	๑๐๔
๓.๔ สรุป	๑๐๖
บทที่ ๔ คุณค่าของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อการปฏิบัติบูชาพุทธเจดีย์ของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี	
๔.๑ คุณค่าสำคัญที่มีต่อพระพุทธศาสนา	๑๐๗
๔.๑.๑ ด้านความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา	๑๐๘
๔.๑.๒ ด้านความเชื่อและพิธีกรรม	๑๐๙
๔.๑.๓ ด้านจิตใจ	๑๑๓
๔.๑.๔ ด้านการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย	๑๑๕
๔.๑.๕ ด้านหลักธรรม	๑๑๕
๔.๒ คุณค่าสำคัญที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย	๑๑๘
๔.๒.๑ ด้านความสามัคคี	๑๑๙
๔.๒.๒ ด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว	๑๒๐
๔.๒.๓ ด้านวิถีการดำเนินชีวิต	๑๒๐
๔.๒.๔ ด้านประเพณีและวัฒนธรรม	๑๒๑
๔.๓ สรุป	๑๒๓

บทที่ ๕ สรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑๒๔

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๑๓๒

บรรณานุกรม

๑๓๓

ภาคผนวก

๑๓๘

ผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

๑๓๙

ผนวก ข รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

๑๔๙

ผนวก ค หนังสือขอสัมภาษณ์

๑๕๑

ผนวก ง ภาพพุทธเจดีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี

๑๖๐

ประวัติผู้วิจัย

๑๖๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้การอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งใช้ระบุชื่อคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗ หมายถึง คัมภีร์สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ภาษาไทย เล่ม ๒๑ ข้อ ๑๕๗ หน้า ๒๑๗

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปณจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

ข.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ข.วิ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ข.วิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ข.ชา.เอกก.(ไทย)		=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ข.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทสปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ข.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ข.จุ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จุฬินิทเทสปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ข.อป.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปนทานปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ข.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปนทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	---------	--	-----------

ข. ค่าย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

ค่าย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้การอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งใช้ระบุชื่อคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี.อ.(บาลี) ๑/๓๓๓ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีสกขนชวคคอุทฺธกถา (ภาษาบาลี) เล่ม ๑ หน้า ๓๓๓

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวคคอุทฺธกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคคอรธกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฎิกวรรคคอรธกถา	(ภาษาไทย)
ม.มู.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปัญจสุทนี	มูลปณณาสกคอรธกถา	(ภาษาไทย)
ข.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย		ธรรมบทคอรธกถา	(ภาษาไทย)
ข.เถร.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรคาถาคอรธกถา	(ภาษาไทย)
ข.ชา.ทุก.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย		ทุกนิบาตชาดกคอรธกถา	(ภาษาไทย)

ค. ค่าย่อชื่อคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

ค่าย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้การอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งใช้ระบุชื่อคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น เนติปกรณ์ (ไทย) ๑/๒๔๑/๑๑๐ หมายถึง เนติปกรณ์ (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๒๔๑ หน้า ๑๑๐

ปกรณ์วิเสส

วิสุทธิ. (ไทย) = วิสุทธิมรรคปกรณ์ (ภาษาไทย)